

FORRÁSKÖZLEMÉNYEK

SOMOGYI GRÉTA

DÓSA ELEK, A BRASSÓ-VIDÉKI KORMÁNYBIZTOS

Dósa Elek marosvásárhelyi jogtudor és politikus emlékiratát,¹ valamint Csány László erdélyi teljhatalmú országos biztossal folytatott levelezésének válogatását² már közöltem e folyóirat hasábjain. Jelen munkámban folytatni kívánom egy elfeledett kormánybiztos pályájának bemutatását a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára gyűjteményében levő³ iratok által.⁴

Sajnálatos módon az iratanyag hiányos, mint azt az iktatókönyv is jelzi.

A kutatást viszont segítette, hogy nagyon sok fogalmazványt tartalmaz, így egyszerűbb volt a pályakép összeállítás.

A forrásközleményben a közölt iratokat időrendben helyeztem el, nem címzettek szerint. Kiemelten kezeltem a Szent-Iványi Károly teljhatalmú országos biztossal, Berde Mózes (Mózsa) nagyszombati kormánybiztossal és Kiss Sándor ezredessel folytatott levelezést.

Az első irat május 4-ei keltezésű, kormánybiztosi munkásságának kezdő időpontja, az utolsó pedig június 20-ai, melyben a távozását latolgatja a bekövetkezett események miatt. A legvégén két olyan iratot közlök, melyek a kolozsvári Román Nemzeti Levéltár gyűjteményében található, de tartalma összefügg a Brassó-vidéki kormánybiztosi munkásságával, de ezek már házi őrzete alatt keletkeztek, s előrevetítik elítélését és meghurcoltatását.

Erdély egyik legkiválóbb jogszaként Dósa Elek tisztában volt azzal, hogy Brassó és vidéke különleges elbírálást igényel. Csány László erdélyi teljhatalmú országos biztos okkal választotta le e területet a királyföldi kormánybiztos, Berde Mózes hatásköréből.

Szászföld politikusai már az unió 1848. májusi kimondásának idején sem tudtak egységes álláspontot megegyezni. Brassó, Segesvár és Szászváros igennel szavazott, de Szeben nemmel, s végül az utóbbi akarata érvényesült.

Brassó, mint szabad királyi város a kereskedelem és ipar virágzása által érte el, hogy polgárai viszonylagos jólétben éltek. Az unió létrejötte ezt tovább fejlesztette volna.

A város nemcsak a szászok, hanem a románok kulturális központja is volt.

Bem tábornok 1849. március 20-án vonult be Brassóba, miután megfutamodtak a császári és cári csapatok. Március 21-én tartotta meg szónoklatát a város piacterén, s Albrichfeld brassói főbíró előtt garantálta a polgárok személyi és vagyonbiztonságát.

¹ *Somogyi* 2012. 238–268. o.

² *Somogyi* 2016. 548–556. o.

³ Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL) F 248.

⁴ Szeretnék köszönetet mondani a technikai segítségért Tuza Csillának és Magyar Bálintnak.

A március 23-i tisztújításon a főbíró újválasztották, de az ellenforradalomban való szerepléséért Csány 40 000 forint hadisarc megfizetésére kötelezte a várost.

A szász, román és magyar egyházak lelkeszei április 18-án tették le az esküt a magyar alkotmányra. Sejthető volt, hogy a főbíró támogatása csak látszólagos, de ideig-óráig engedelmeskednie kellett Kiss Sándor ezredesnek.

Dósa Elek munkáját az amúgy is érzékeny nemzetiségi problémák mellett a váltópénz hiánya is nehezítette. Ami kormánybiztosi alapfeladata volt: a hadsereg élelmezésének, ruházatának és fegyverzetének beszerzése, nehezen tudta teljesíteni anyagi forráshiány miatt, a kiskereskedők pedig nem rendelkeztek tartalék tőkével, így nem tudtak hitelezni.

Ezek a tények kerülnek az alábbi iratok által napvilágra, melyek által igazoltnak vélhetjük Egyed Ákos,⁵ Miskolczy Ambrus⁶ és Süli Attila⁷ megállapítását, miszerint Dósa Elek kormánybiztosként, a bő másfél hónapos működése alatt tiszteletben tartotta a helyi viszonyokat, pártatlanul és jogszerűen járt el. Legfőbb törekvése a törvény betartása és betartatása volt.

FORRÁSKÖZLÉS

1.

Nagyszében, 1849. május 3. Berde Mózes kormánybiztos a pénzváltással kapcsolatos rendeletét ajánlja Dósa Elek figyelmébe, a visszaélések elkerülése végett.⁸

A mai napon kibocsátott rendeletemben a kormányom alá bízott hatóságok pénztárnokainál a pénznemek béváltását vagy kicserélését a legszorosabban bétiltottam, s egyzsersmind rendeltem, hogy a kincstárba csakis azon pénznemek, melyek a községek által fizetettek, szolgáltatásék bé, s e végre minden község által beadott pénznemeket pontoson följegyezzvén, azon jegyzékeket a helység elöljáróival és jegyzőjével aláírassák.⁹

E körülmény s illetőleg rendelkezésre azért kívántam a kormánybiztos urat figyelmeztetni, mivel ezáltal az itt-ott beharapódzott pénzváltási nyerészkedést megakadályoztatni törekszem.

Berde Mózsza

2.

Brassó, 1849. május 4. Dósa Elek kormánybiztos utasítása Brassó város tanácsának az általuk korábban kapott rendeletek teljesítésével, illetve a tisztviselői névsorok beküldésével kapcsolatban.¹⁰

⁵ *Egyed* 1999. II. k. 127. o.

⁶ *Miskolczy* 1988. III. k. 1414. o.

⁷ *Süli* 2010. 339–353. o.

⁸ Eredeti irat. 25/849. B. K. B.

⁹ Dósa Elek hasonló rendeletet adott ki május 4-i dátummal. Lásd MNL OL F 248. 9/849. B. K. B.

¹⁰ Fogalmazvány. 8/849. B. K. B.

Országos teljhatalmú biztos Csány László¹¹ úrnak f[olyó] e[sztendő] 7102. szám alatt tisztelt rendeletében Brassó városa s vidéke kormánybiztosává nevezetvén ki, midőn ezt ezennel hivatalosan tudatom, s annak az illetőkkeli tudatására is egyszersemind fölhívom a nemes tanácsot, kérem szíveskedjék vélem közölni a lehető legrövidebb idő alatt:

Mentől határozottabb és kisebb kimutatását annak, hogy a tisztelt országos biztos és Berde Mózsza kormánybiztos¹² uraktól számuk és tárgyük kijelélése mellett minő rendeletek intéztettek a városi és vidéki közösséghez vagy Tanácshoz, azok teljesítették-é és mennyiben, és ha valamelyiknek végrehajtása függőben maradt volna, az mi okból történt?

A városi Tanács és közönség tagjainak és más az országos biztos úr által elébbi hatóságukban fenntartott hivatalnokainak kijelélése mellett készítettendő névsorát.¹³

Lajstromát mindazok helységeknak, melyek a vidék körületébe tartoznak, mindazok bírúinak s jegyzőinek vagy másként nevezetett főbb hivatalnokainak neveit is közölvén.

3.

Brassó, 1849. május 7. Dósa Elek eligazítást kér Berde Mózes kormánybiztostól az újoncállítási rendelettel kapcsolatban.¹⁴

Az országos teljhatalmú biztos úr körrendelete¹⁵ értelmébeni újoncállítás egyike lévén közelebbi teendőimnek, hogy a részbeli szászföldi intézkedéseink között az elannyira szükséges összehangzás eszközölthessék: szíveskedjék ön a még eddigelő utasítást a tárgyban nem kapott helybeli katonai parancsnok úr¹⁶ által ígérete szerint még mai napról megtaláltatandó főhadiparancsnok tábornok úrral¹⁷ is értekezvén, engemet a kérdés alatti tárgyat illető intézkedés megkezdetendése idejéről s módjáról értesíteni.

Dósa Elek

4.

Nagyszeben, 1849. május 8. Dósa Elek közzé teszi Berde Mózes kormánybiztos körrendeletét a hazaárulók büntetésével kapcsolatban.¹⁸

Körrendelet a szebeni, fogarasi, szászsebesi, szerdahelyi, megyyesi, segesvári és kőhalmi térparancsnokságoknak, továbbá a szebeni, fogarasi, megyyesi és segesvári rendőrbizottmányoknak

¹¹ Csány László (1790–1849): politikus, közlekedésügyi miniszter. 1849. január 17-től Erdély teljhatalmú kormánybiztosa. 1849. szeptember 23-án kötél általi halálra ítélték, október 10-én ezt Pesten végrehajtották.

¹² Berde Mózes (1815–1893): jogász, szászföldi kormánybiztos, parlamenti képviselő.

¹³ Lásd 18/849. Brassó Kormány Biztos (B. K. B.)

¹⁴ Eredeti fogalmazvány. 36/849. B. K. B.

¹⁵ Ti. Csány László 1849. április 10-i rendelete. Közli *Hermann* 1998. II. k. 2498–252. o.

¹⁶ Ti. Kiss Sándor (1809–1849): honvédezredes. A 45. honvédzászlóalj 5. századának parancsnoka. A brasói hadosztály, illetve katonai kerület parancsnoka. 1849. júniusában a Tömösi-szorost védte, de árulás miatt sikertelenül.

¹⁷ Ti. Czetz János tábornok (1822–1904): cs. kir. hadnagy, 1848-ban honvéd vezérkari tiszt, november 16-tól a felső-erdélyi hadsereg vezérkari főnöke, majd parancsnoka, december 30-tól alezredes. 1849. március 29-től ezredes, május 8-tól vezérőrnagy, Bem távollétében az erdélyi hadsereg főparancsnoka. Emigrál, Argentínában telepedik le, megalapítja a Buenos Aires-i katonai akadémia térképészeti intézetét.

¹⁸ Eredeti fogalmazvány. 390/849. Szebeni Kormány Biztos (Sz. K. B.).

Rendelem ezennel a tisztelt n. n. hogy a honárulókká nyilvánítottak, vagy elítéltek, vagy akiknek birtokaik különben is lefoglaltattak az álladalom részire – javait, amennyiben eddig meg nem történt volna –, az Ország Kormányzó Elnöke Debrecenben folyó év május 2-án 5908 k. e. szám alatt kiadott és a Közlöny hivatalos lap 95. számában közhírré tett rendelete¹⁹ értelmében rögtön és pontosan írassa össze és minden egybeírt és lezárolt javakról nékem 8 napok alatt rovatoss kimutatást küldjön be, mely rendeletem azonnali teljesítéseért oly hozzáadással teszem a tisztelt n. n. felelőssé, hogyha a foglalatosságok halmaza miatt, vagy elegendő egyének szűkében az összeírást végbe nem vihetné, vagy maga rendeljen elegendő egyéneket, vagy az iránt tegyen siető fölterjesztést, hogy ezen összeírásról, a szükséges egyének kiküldése által célszerűen rendelkezhessem.

5.

Brassó, 1849. május 11. Kiss Sándor ezredes beszámol Dósa Elek kormánybiztos úrnak egy százszok általi árulás esetéről, amelynek következtében magyar honvédek estek fogságba.²⁰

Igen hosszas volna elősorolnom mi módon, mi módra nem, de tény az, hogy f[olyó] e[sztendő] februárius első napjaiban egy huszárokból álló portyázó csapatból két legény lovastól együtt az orosz kozákok által azon egyszerű okból elfogatott – minthogy a csapat parancsnoka tanálkozva három botfalvi szász lakosokkal, ezeket megkérdezte: volna-e ellenség a faluban, amire az említett három egyén nemmel felelvén, a csapat a faluba bényomult. Ottan az ellenség által körülvétetett és az írt két legényt kivéve alig menekülhetett. A menekültek az áruló százszokat utolérvén ezeket elfogták és a katonai parancsnokságnak átadták. A dolog ígylétéről hiteles tudomást szerezve, amint akkori katonai parancsnok Főwart²¹ az egyikét a százszoknak hazabocsátotta, és néki meghagytam, esz-közölné ki a két elfogott huszár kiszabadítását, mert az ellen esetben a hátramaradott két egyén kezesül szolgálend és az elfogott huszároktól elvett lovak és poggyászáért vagyonával jótálland. Elég az, hogy egy-két nap múlt el, távozni parancsoltatám, és az írt százszokat Gál ezredesre²² bíztuk, a további végrehajtandók végrehajtásáért átadattam. Ahogy hallom, a százszok még örökké Vásárhelyt²³ fogva vannak.

Mindezek után én itten Brassó vidéki parancsnoknak lévén kinevezve, én huszártisztjeim között az írt esetről szóbeli említést tettem, azt is hozzátéve, jó volna a botfalvi közönségtől a huszárok elfogatása által szenvedett kárt megtéríttetni. Sajnálom, hogy abbéli ugyan nem határozott rendeletem nem akkor mindjárt, hanem most vétetett végrehajtásra, hogy pedig most lett légyen teljesítendő, azt nem rendeltem.

De minden esetre követelem kormánybiztos úrtól, szíveskedjen az írtat méltányolva a botfalvi községet afelől figyelmeztetni, hogy a két huszár elfogatását csak egyedül a

¹⁹ KLÖM XV. 195–196. o.

²⁰ Eredeti levél. 98/849. B. K. B.

²¹ Helyesen Földváry, de azt nem lehet bizonyossággal eldönteni, hogy József (aki százados volt és Erzsébetváros térségében tevékenykedett), vagy Miklós (ő is százados, nemzetőr parancsnok Székelyföldön).

²² Gál Sándor (1817–1866): cs. kir. határőr hadnagy, 1848. június 15-től honvéd százados, októbertől a székelyföldi magyar csapatok vezérkari főnöke. 1849. február 3-tól ezredes. Emigrál, 1852-ben Kossuth megbízásából egy függetlenségi szervezkedés vezetője, 1860-tól az olaszországi Magyar Légio tagja.

²³ Ti. Marosvásárhelyen.

három botfalvi lakosnak tulajdoníthatni: ha ez utóbbiak érdemekhez képest nem is, de minden esetre a kár megtérítéséért vagyonokkal kezeskedni kötelesek, hogy pedig mikor légyen a kár megtérítendő, aztot az úr és körülmények fogják meghatározni.

A szentpéteri és botfalvi kérelmes iratokat itten visszazárom és megjegyzem: hogy a szentpéteri közönség a hűtlen megcsalásba nem részesült, nem is hibáztatható.

Kiss Sándor
ezredes

6.

Nagyszében, 1849. május 12. Berde Mózes nagyszébeni kormánybiztos körrendelete a rend fenntartásával kapcsolatos intézkedésekről.

Rendelet²⁴

A kormányom alatti törvényhatóságokban, s jelen esetben N[agy]szében városában dacára a fennálló szigorú rendeleteknek, a rablásnak több esetei fordultak elő, s valamint az álladalom, úgy a magánosok javai is itt-ott szentségtelen kezekkel megtámadtattak és eloroztattak.

Továbbá oly gaz egyének, kik fellázították a népet a magyar faj kiirtására, javai kizsákmányolására, építményei lerombolására és felégetésére, szóval: kik öltek, raboltak, zsákmányoltak, égettek a városokban, helységekben, és ezeknek határaitban és erdősegeiben lappanganak fegyveres kézzel, s kerülük Isten, és a törvény, az igazság büntető ostorát.

Elkemen fekszik, s feladatul tűztem magamnak kérlelhetlenül, hogy a megingatott társadalmi és kormányzati rendet helyre állítsam, következőleg minden gazságot, mely a törvényt, a jogosság érzelmét bántja, a törvények nevében megbüntessem.

Midőn tehát segedelmemre felhívok minden polgári és katonai hatóságokat, sőt a magános jogos érzelmű embereket is, egyszersmind szigorú megtartás végett, valamint a polgári úgy a katonai hatóságoknak rendelem, amint következik:

1. §. Az útlevéllal elmenni látott egyének a városokban és helységekben szoros vizsgálat alá vonassanak, és ha bűnösöknek, vagy kétes jelleműeknek találhatnának, azonnal a rendőrség, vagy a katonai parancsnokság kezébe adassanak, ahonnan átteendő a rendes büntető, vagy rögtönítélő bíróság elébe.

2. §. Gyilkosok, erőszakos rablók, lázítók, az álladalom részére elpecsételt javak pecsétjeit feltörők, továbbá a lopott javakat tudva megvásárlók és használók, a Csány László országos teljhatalmú főkormánybiztos úr f[olyó] e[sztendő] április 16-án kiadott rendelete szerint rögtönítélő bíróság elébe állítandók, és halállal büntetendők.

3. §. Minden magános, község, város, polgári és katonai hatóság a 2. §. alatt előszámlált bűnösöket befogni és a rögtönítélő hatóságnak kézbesíteni, vagy ha tenni nem bírná, bejelenteni és befogatását eszközölni ezennel elköteleztetik.

²⁴ Nyomtatvány. 443.1849. SZ. K. B. – Ehhez kapcsolódik a következő eredeti levél: Brassai kormánybiztos Dósa Elek úrnak. N[agy]szében május 13-án 849. 443 Sz. K. B. A fennforgó körülmények tekintetéből szükségesnek láttam ezen rendeletet kibocsátani, melyet több nyomtatott példányokban ide zárva van szerencsém tisztelt kormánybiztos úrnak tudás, és ha úgy tetszik hasonló intézkedés végett megküldeni. Berde Mózsza.

Ha ezen rendeletem dacára valamely város, helység, hatóság vagy magános az ily bűnösöket lappangtatná, vele társalkodna, vagy lappangását helységében, városában vagy ennek határait tudva elnézné, és bé nem jelentené, annyival inkább elszökését segítené, vagy tápszerekkel ellátná, azonnal rögtönítelő bíróság elébe állítandó és halállal büntetendő, mint az említett sarkbűnösöknek cinkostársa és bűnfrigyese, városok és helységeik e felett minden fűstről felveendő 12 ppfr. hadi adóval fognak megrovatni.

Ezen okból a városok és faluk bent kebelükben és künt hatáiraikban és erdőségeikben a legéberebb örködésre és a városok polgári és katonai cirkáltatásra utasítanak.

4. §. Akármily fokozatú bűnösök befogatnának, a legközelebbi hatóság köteles bűnvázlatot (*facti species*) készíteni, a használható tanúknak vallomásait bevenni, és hitelesítve elküldeni a közbüntető törvényszéknek, vagy rögtönítelő bíróságnak a bűnössel együtt, hogy annál hamarabb lehessen az ítéletet eszközölni.

Mely hatóság elmulasztaná: rovására fog a bíróság a vázlat és tanúvallatás elkészítése iránt rendelkezni.

5. §. Ezen rendeletem kihirdetendő minden vallások egyházaiban az egyház szolgálói, a polgári és katonai hatóságok által, és értelmesen megmagyarázandó, hogy mindenkinek eljutván tudomására, magát alkalmazhassa.

Kelt Nagyszében városában 1849^{ik} év május hó 11^{ik} napján.

Berde Mózsa sk.

7.

Brassó, 1849. május 12. Dósa Elek beszámol Csány László országos biztosnak a közvádloi hivatal betöltésével kapcsolatos indokairól.²⁵

A helybeli rögtönítelő törvényszék szabály szerinti működését közvádlo²⁶ nélkül nem folytathatván, addig is míg az országos biztos úr ezen nélkülözhetetlen hivatal kitöltéséről gondoskodhatnék, midőn a más törvényhatóságokban követett példa szerint a vidéki főügyészt alkalmazni a szászöldi viszonyoknál fogva nem lehetett, és ezen elannyira fontos hivatalra alkalmas egyént itt helyben találni mind nem volt, az alkalmasabb egyéneknek más hivatalok általi elfoglaltatásuk miatt a helybeli hadi főparancsnoksággal is egyet értve a közvádloi hivatal folytatását a helybeli térparancsnokság mellé Debrecenből küldetett Dósa György²⁷ hadbíró úrra bízam a más törvényhatóságbelieknek ígért napi bér biztosítása mellett. Midőn ezen kéntelenség által indokolható intézkedésemet az országos biztos úr helybenhagyása alá terjesztem, a nevezett hadbíró úr kívánsága szerint arra is kérem bátorodom, miként az illető minisztériummal tudatni méltóztassék azt, hogy ő a hadbíróága mellett a közvádloi hivatalt is az országos biztos úr jóváhagyásából folytatja.

²⁵ Eredeti irat. 101/1849. B. K. B.

²⁶ A közvádlo feladata az állami büntető igény érvényesítése volt. A rögtönítelő bíróságok mellett működtek, az eljárás során közreműködtek a tényállás megállapításában, majd a bizonyítás befejeztével nyilatkoztak a vádról.

²⁷ Dósa György (1817–1886): hadbíró főhadnagy a brassói hadosztálynál, majd a kolozsvári rögtönítelő törvényszéknél közvádlo.

8.

Brassó, 1849. május 12. Kiss Sándor ezredes jelentése Dósa Elek kormánybiztos úrnak Wentzel József kardjának elkobzása ügyében.²⁸

A mai napon 100 szám alatt kelt átirata nyomán megszereztem az itteni térparancsnokságtól azon jelentést, amelyből nékem hivatalosan adatik értésemre: mi történt legyen a Wentrel²⁹ volt városbírája pénzével és kardjaival. Kormánybiztos úr maga személyesen meggyőződhetett, minő kellemetlenül kell a kisebb nemű különösen ezüst pénzek hiányával küzdeni – tudja azt igen jól, mi a m[últ] hó 24-éről eredett kormánybiztosi rendelet értelme –, amelyet csakugyan a térparancsnok úr ide mellékelt jelentéséhez csatol, azért csak arra kérem kormánybiztos urat, szíveskedjék Wentrel urat, aki először pénze elrejtésével a kereskedelmi forgalmat szándékozott megakadályozni, és azáltal a mostani körülményekhez képest veszedelmes megelégületlenséget, ha mi kis részben is előidézni merészlette, továbbá minden tilalmazó és több versen³⁰ kiadott rendeletek dacára ha díszkardjára is, amit legalább elémutatni köteles lett volna, de nem csak – hanem aztot mi célból, miből nem elrejtette, a felsőbb parancsokat hamisan kijátszotta, amiért is tehát követelem, hogy Wentrel úr a rögtöni bíróság elejébe állíttassék, megjegyezvén azt, hogy a fegyverek beszédésével én magam lévén megbízva, egy szóval se hallottam itt arról, hogy Bem tábornok úr a díszkardokat a hivatalosoknak meghagyni rendelte volna. Én tudva csak ebbeli nézeteit mindnyájoknak visszaszolgáltam – ahogy tettem volna a Wentrel úr kardjával is, amint megengedtem az egy fegyvernek megtartását –, de nem adta elő kardját, mert amint hallok ezüst a kardja, a gyalázatos tartott attól, hogy elveszik, azért elveszszük, hogy ezüst, ez egy oly alacsony gyanú, ami a bűnt sokszorozva terheli. Azon kívül egy kiadott rendeletembe felszólítottam az idevaló lakosokat, adnák forgalomra eldugott ezüst pénzüket, mert a netaláni vizsgánál ha ugyan eldugott pénz előfordulna, az tőlök elvétetik, hiszem, hogy ezt Wentrel meg tudva, pénzét még mélyebben béasta és eldugta. Hiszem továbbra azt is, hogy Wentrelnek sok s több ezerekre menő ezüstpénze vagyon eldugva, s hiszem, hogy Brassó lakosai az ezüstpénz béváltásával sáfárkodnak, s azért követelem, hogy egy nyomatékos példa által a rendes felbontó eljárás ellen óvás tetetődjék.

Kiss Sándor ezredes

9.

Brassó, 1849. május 13. Kiss Sándor ezredes beszámolója Dósa Elek kormánybiztosnak Lang szenátor áruháza kapcsán.³¹

Brassai tanácsos Lang³² vádoltatott ezen főparancsnokságnál bujtogató nyilatkozata-
iért. Úm.: megszabadulunk már a rongyos magyaroktól, mert ha három nap alatt el nem

²⁸ Eredeti levél. 105/849. B. K. B.

²⁹ Helyesen Wentzel József.

³⁰ Értsd: alkalommal.

³¹ Eredeti levél. 109/849. B. K. B.

³² Peter Traugott Lang (1797–1875): szenátor, aki lemondott hivataláról, de júniusban visszakarta tisztségét. Az első erdélyi takarékpénztár megalapítója, később helytartó tanácsos.

takarodnak, elúzik a muszkák, ismét: nem is szenvedheti el a császár, hogy a paraszt Kossuth ennyire visszaéljen jószágával sat.

Lang senator előhívva szelíd kérdésre maga is bevallotta a muszkák jövetelérőli szavait, melyet azzal kíván menteni, hogy ő másoktól hallotta.

Ily szemtelen honellenes merényért Lang senator lakához ör állított, és egyszerűsmind azon már némileg általa is bevallott lázító törekvése tisztelt kormánybiztos úrnak oly hivatalos megtanálással íratik át, hogy ötöt rögtön[ítélő] törvényszék elébe állítani és érdeme szerinti büntetését elhatározatni méltóztasson.

Kiss Sándor
ezredes

10.

Kolozsvár, 1849. május 13. Országos teljhatalmú kormánybiztos tájékoztatja Dósa Elek kormánybiztos urat az újoncozás szabályozásáról.³³

Vitéz seregeink győzelemről győzelemre haladnak – a magyar nemzet annyi áldozatja és istenünk segedelme után minél előbb sikerül a magyarok kiirtására béküldött zsoldosok megmaradott részét a haza földéről kiűzni, a fellázított népfajokat megfékezni.

Még azonban pihennünk nem lehet, nem szabad, sőt inkább mint valaha készülnünk és résen lennünk kell már már kivívott szabadságunk védelmére, mert az ármány bizonyosan megkísértendi a végsőt, megfeszítendi utolsó erejét.

E nézetből indult ki előrelátó kormányunk és a törvényhozó test, midőn hadseregünk erejét 50 000 emberrel szaporítani indítványba tevő és meghatározó.³⁴

Múlt évben 200 000-re volt szüksége a hazának és ezt megajánlá a nemzet, s az ellenségtől szabad megyék illetőségeken felül is sietének ebből részt venni, ezt tevők az erdélyi megyék is nagy részint, részint jelenleg működnek e részben.

Mennyi esik Önnek kormánya alatti törvényhatóságokra a most újonnan megajánlott 50000-ből, könnyen meg fogja ön határozni a múlt évben kiküldött kulcsból, így negyed résszel szaporítva az akkor kiírt összevet.

Kötelességemből folyólag felhívom Önt, siessen az előbbi illetőség netalán hátralévő részét mielőbb kiállítani, s egyszerűsmind az újonnan kirótt mennyiség siető kiállítása felől is esélyesen intézkedni.

Utasításul szabom részben a törvényhozó test ez iránti határozatát, mely a 18 évet bétöltött egyéneken kezdődőleg, fel a 22 évesekig is csak akkor, ha ezekből ki nem kerülne a kellező szám. Sor szerint fennebb menve rendeli a bérosorozást megtetetni, valamint utasítás léend a múlt évi szeptember 14-i Közlöny 97^{ik} számában foglalt határozat,³⁵ s bízom az Ön és a kezelők erélyességében és buzgalmában, hogy mindazt, és pedig okos tapintattal megtéendik, mit a fontos tárgy körüli eljárás igényel.

Felhívom továbbá Önt arra is, hogy az innen múlt hó 10^{ik} 1363 szám alatt kibocsátott rendelet ide vonatkozó szabályához képest a kiállítandó újoncok felruházásáról is lehetőleg gondoskodni igyekezzék: eleget fog tenni e részben a haza várakozásának. Ha két pár

³³ Eredeti levél. 2915/849. B. K. B.

³⁴ 1849. április 24-én.

³⁵ *Az ország védelme iránt* című országgyűlési határozat közzététele, ami a honvédsorozás alapját képezte.

változó – egy kvázi posztó nadrág – bakancs – célszerű kalap – vászon rékli és köpönyeggel látandja el az illető törvényhatóságok újoncait, a változót a törvényhatóságok többnyire önként ingyen megajánlották, a több darabok ára gazdaságos mértékben a hadiadó alapjából lesz fizetendő.

Végül kellő figyelemmel keltevéen tartanom az újoncállítási tárgyat, arra is felszólítom, miszerint ide minden 8-ad napon tegyen tudósítást és kimutatást arról: mennyi újonc soroztatott bé – minő ruhadarabokkal látatott el – minő rendelkezések tétettek a felruházásra, s mikorra fognak elkészülni a már rendelt ruhadarabok.

Országos teljhatalmú kormánybiztos
Szent-Iványi Károly

11.

Kolozsvár, 1849. május 13. Országos teljhatalmú Szent-Iványi Károly kormánybiztos részletes beszámolót kér Dósa Elek kormánybiztostól a vészbíróóságok és rögtönítelő törvényszékek működésével kapcsolatban.

Egyfelől a vészbíróóságok,³⁶ másfelől a fenytő törvényszékek közelebb múlt eljárássáról és téendőiről magamnak tudomást szerezni kívánván: meghagyom, hogy a hatósága alá bízott törvényhatóságokban létező mindkét rendbéli bíróságok tagjait név szerint azoknak díjazását, működési helyét és a lefolytatott, úgy függőben lévő pereknek, foglyoknak számát egy általános kimutatásban hozzám haladék nélkül felterjeszteni el ne halassza.

Továbbá meghagyom: hogy legyen ügyelettel, miképp törvényes bírói eljárás nélkül önkényüleg senki se sértessék, hanem a gyanúsok elfogatása, megbüntetése, a kiszabott úton is minden teljesíttessék.

Országos teljhatalmú kormánybiztos
Szent-Iványi Károly

12.

Brassó, 1849. május 14. Kiss Sándor ezredes tájékoztatja Dósa Elek kormánybiztost, hogy az oroszok közeledésének híre terjed a vidéken.³⁷

Mai napon 107. sz[ámú] átíratában foglalt kérdésekre nem kések feleletemet megtenni a következőkben:

Az 1^{ső} kérdésre nézve: Igaz, hogy igen elterjedt a hír, hogy a határon túl nagy számú muszkák lennének, sőt némelyek állították, hogy a szélekre előnyomulni is látták volna őket, melyről jelentést véve töstént intézkedtem, hogy ha ezen hírek valóban alaposak lennének, erélyesen a valóságról meggyőződni. Öszvejártam mindazon pontokat, honnan akárminemű mozdulatokat észrevehetni, de semmit egyebet nem láttam, mint egy

³⁶ A hadbíróóság mellett működő rendkívüli bíróság. Eljárása során a bűnüldözés érdekében figyelmen kívül hagyja a büntetőeljárás garanciális szabályait, a büntetéskiszabás törvényi előírásait.

³⁷ Eredeti levél. 111/849. B. K. B.

oláhországi milic katonát fegyver nélkül nyers gomba evéssel foglalkozva, eztet ide Brassóba bé is hozattam.

Egyébaránt hírekből tudom, s hiszem is, hogy erős sáncaikon belől az oláh széleket katonaság fedezi, de úgy látszik inkább védő, mint támadó szándékkal.

A 2^{ik} kérdésre nézve a vezényletem alatt lévő katonai erő mennyiségét május 9-én 217. szám alatt kormánybiztos úrnak átírtam.³⁸ Ezen erővel az őrvonalak kedvező fekvését célszerűen felhasználva sokkal nagyobb erőnek is béütését meggátolhatni remélem. Egyébaránt ha a muszka merészelne még belélegeyedni ügyeinkbe, állíthat ki oly erőt, melynek egész Erdélyben lévő katonaság is megfelelni nem bír, azért kormánybiztos úrnak ezen kérdésére sem én, sem más gyarló emberek tiszta feleletet adni bajosan tudhatnak, valameddig nem látok azon esetben is ha netalán megtámadatnánk: mennyi? és minő erővel kelletik mérközni, de tapasztalva éppen itt közelebről, hogy a legkisebb intézkedések látása is a kisebb hitűeket mennyire aggodalomba hozza, és a gazoknak mily örömet okoz, részemről szükségtelenek látom bizonytalan híreken felindulva hazánk több vidékeit is alarmirozni³⁹, és ezért katonai erőm nagyobbításáért nem is kívánok folyamodni, valameddig alaposabb okom nem lenne reá, mint a mostani kősa hírek. Ez feleletem harmadik kérdésének is a helybéli erő öregbítését illető ágára.

Kiss Sándor
ezredes

13.

Brassó, 1849. május 15. Kiss Sándor ezredes jelzi Dósa Elek kormánybiztosnak, hogy a gyapjú árának emelkedése miatt gond lesz az újoncok ruházatának biztosításával.⁴⁰

A felszerelő hivatalnak mellékelt jelentésében kitetszőleg a gyapjúkereskedők rendkívüli drágaskodások miatt a posztókészítés (erélyes intézkedés nélkül) rövid időn fel fog akadni, melyet mint a felszerelésnek egyik fő kellékét csak hátráltatni semmi áron nem engedhetünk.

Ez okból Csány országos biztos úrnak máj. 3-án ezen főparancsnoksághoz küldött rendelete értelmében rendelkezni kívánok a kelméknek becsü árán nyugtatvány melletti beszédéséről, és ezáltal a nyereskedéseknek útjaiba állani. Annyival inkább, mivel amint értesültem, a százforintos bankjegyeket a kereskedők nem örömet fogadják el, és ez egyik fő oka drágaságoknak.

Hivatalos bizalommal kéretik ez okból a kormánybiztos úr szíveskedjen egy bizottmányt kinevezni, mely mentől előbb az ide mellékelt jegyzék szerint eljárását megkezdve minden gyapjúraktárokat kipuhatoljan, és akárhol is találtató gyapjakat megbecsülve, nyugtatvány mellett az álladalom számára foglaljon el.

Kötelességének esmérndi ezen katonai főparancsnokság is a becsü szerint az illető felsőbb helyről a pénzek elküldését eszközölni.

Kiss Sándor
ezredes

³⁸ Eredeti levél. 217/849. B. K. B.

³⁹ Értsd: felriasztani.

⁴⁰ Eredeti levél. 131/849. B. K. B.

14.

Kolozsvár, 1849. május 18. Szent-Iványi Károly országos teljhatalmú kormánybiztos tájékoztatja Dósa Elek kormánybiztost a fegyverek begyűjtésének feltételeiről.⁴¹

A belügyminiszternek e hónap 9-éről kelt rendelete⁴² következtében Önnek ezennel kötelességévé teszem, hogy jelenleg mindenek előtt fő gondját a hatósága körében található fegyverek összeszedésére fordítsa. Ott, hol csaták voltak, vagy hol kórházak s fő szállító helyek vannak, leginkább találatnak vagy elrejtett, vagy némelyek által megvett fegyverek, ezeket mint állandalom javait, beadni kötelesség. Kik az ilyeket önként beadják, a kiszabott jutalomdíjt megkapják, ellenben kiknél kutatás útján fel fognak fedeztetni, szigorúan büntetendők, s fegyvereik fizetés nélkül elveendők.

Ha magánosoknál nagyobb torkolatú vadászfegyverek, pisztolyok, úgy kardok találhatnának, ezek illő kárpótlás mellett béseendők, s minden öszveszedett fegyverek hiteles összeírás mellett Kolozsvárra szállítandók.

A beadandó fegyverek ára vagy jutalma rögtön és készpénzben fizettetik.

A fegyver ára lehet: puskáé 6-tól 20 pft, a pisztolyoké 3-tól 10 pft, a kardé 4-től 10 pft. A meghatározott jutalomdíjak a hatóságnak az állandalom által megtérítendőek lesznek.

Országos teljhatalmú kormánybiztos
Szent-Iványi Károly

15.

Brassó, 1849 május 28. Rendelet a Brassó vidéki kormánybiztostól újoncozás tárgyában.⁴³

Országos teljhatalmú biztos Szent-Iványi Károly úr 2915/849. szám alatt tisztelt rendelete⁴⁴ következtésében az újoncállításnak ezen város s vidéke helységeiben mentől gyorsabban s pontosabban kelletvén végrehajtani, hogy a tisztelt rendelet annál bizonyosabban foganasítottathassék. A Bizottmány mulaszthatatlan s egyszersmind szigorú félelemmel is egybekötött kötelessége leend a hatósága alá rendelt falukban a jelenleg katonai szolgálatra 18-22 éves ifjúság összeírása alkalmával megjelenni és afelett örködni:

^{1szor} hogy az ifjak a hon védelmére szentelt katonai szolgálat fontossága és szentsége felől felvilágosítatván, arra buzdítás útján mentől készebbekké tétessenek.

^{2szor} hogy az összeírás részrehajlás nélkül hajtassék végre, az alól az írt életidejük közül senki sem vétethetvén és maradhatván ki.

^{3szor} hogy az összeírt ifjak illő felügyelet alatt és mentől kímélőbb módon kísértessenek bé megvizsgálás végett.

^{4szor} hogy az összeírás alá tartozó, vagy már összeírt ifjak közül megvizsgálatás előtt senki el ne szökhessék, ami által magát kemény büntetésnek tenné ki.

^{5szor} hogy azok, kik el akarnának szökni, vagy el is szöktek volna, elfogattassanak, s láncon kísértessenek bé érdemlett büntetésök kiszzenvedése végett.

⁴¹ Eredeti körlevél. 3004/849. B. K. B.

⁴² Szemere Bertalan 1849. május 9-én kelt körrendeletét a fegyverek begyűjtéséről. Közli Szemere 1990. 480. o.

⁴³ Fogalmazvány. 263/849. B. K. B.

⁴⁴ Lásd a 10. dokumentumot.

16.

Kolozsvár, 1849. május 29. Országos teljhatalmú kormánybiztos tájékoztatja Dósa Elek kormánybiztos az útlevelek kiadásának feltételeiről.⁴⁵

A belügyminisztérium folyó hó 21-ről B. 545/r. szám alatt átküldött rendeleténél fogva, a Moldvába és Oláhországba, marháik, juhaik ottani tenyésztése, legeltetése, vagy megtekintése végett utazó gazdák és segédek útleveleiért az országos rendőrségnek, az útlevelek díjazására nézve a Közlöny f[olyó] évi 92. számában 950. rendőri szám alatt megjelent rendelete e székbeni módosításával, díj fejében csak 30 pengő krajcárt, mások külföldre szóló útleveleikért két ezüst forint díjt fizettetni rendelt.

Mit is az illetőknek hozzáalkalmazkodásokra nézve teendő szükséges intézkedés végett Önnek ezennel megírni kívánom.

Országos teljhatalmú biztos
Szent-Iványi Károly

17.

Brassó, 1849. május 29. Kiss Sándor ezredes kéri Dósa Elek kormánybiztos, rendelje el a kovácsoknak, hogy mihamarabb egyenesítsék ki a hozzuk szállított kaszákat, mert szükség lehet rá.⁴⁶

Tegnap estve érkezett tudósítások szerint meg is történhetik, hogy a muszkák határunk szélén betörni megpróbálandják – azért szükség minden óvatossággal lennünk és mindenre elkészülnünk, s minthogy itt szinte 1000 emberünk fegyver nélkül van, és ökö a szerencsétlen lándzsákkal ellátni azért nem akarom, mert abba a lándzsás szóba a múlt havak szerencsétlensége⁴⁷ az ember akarátja ellen is felmerül – és mindamelllett mégis szükség valami fegyvernemmel ökö felfegyverezni, azért kérem kormánybiztos urat, ami kaszák itt található, azokat rögtön egybeszedetni, azok kiegyenesítésére s felnyelésítésére egy nyomatékos rendeletet az itt lévő kovácsmester embereknek kiadni úgy, hogy két-három napok alatt az ezer kiegyenesített kaszákot embereim kezére adhassam.

Kiss Sándor
ezredes

18.

Brassó, 1849. május 31. Dósa Elek tájékoztatja az országos teljhatalmú kormánybiztos a besorozás eredményeiről.⁴⁸

F[olyó] e[sztendő] 2915 sz. alatt tisztelt rendelete⁴⁹ értelmében tészem az iránti tudósítást, hogy a f[olyó] h[ó] 25-én megkezdett sorozás útján a mai napig besoroztattak 113, azaz száztizenhárom legények, és hogy ellenszegülés csupán Hermányban mutatko-

⁴⁵ Eredeti irat. 3555/1849. B. K. B.

⁴⁶ Eredeti levél. 310/849. B. K. B.

⁴⁷ Utalás az erdélyi polgárháború eseményeire, pl. Nagyenyed január 8-9-i vérengzésére, amelynek során a román lázadók lándzsákkal rontottak neki a civil, védtelen magyar lakosságnak.

⁴⁸ Fogalmazvány. 343/849. B. K. B.

⁴⁹ Lásd a 10. számú iratot.

zott eddigelő, de ott is mielőtt a mai napon kirendeltetett katonai erő kiindult volna, lecsillapodván a kedélyek, az összeírt ifjak önkéntesen béjöttek, s az ellentállásban résztvevők meg főgnak érdemük szerint büntettetni.

19.

Brassó, 1849. június 2. Dósa Elek kormánybiztos beszámol Szent-Iványi Károly teljhatalmú országos biztos úrnak a fegyverek összegyűjtéséről.⁵⁰

F[olyó] e[sztendő] 3004. szám alatt tisztelt rendeletére⁵¹ van szerencsém tudatni, miként a kormányom alá bízott hatóságban a fegyverek felszedése megtörtént, mint ezt a helybeli térparancsnokságnak ide mellékelt tudomásítása bizonyítja, melyből láthatni egyszersmind miként feles szám fegyverszolgáltatáson innen a katonaság fölfegyverzésére, valamint az is, hogy a lakosságtól fegyvert vásárnapján sem szerezhetni. Intézkedtem azonban, hogy a hely és vidékbeli tiszturak nélkülözhető fegyvereiket az álladalom számára engednék által, az eredményről annak idejében az országos biztos urat értesítendő.

20.

Brassó, 1849. június 3. Kiss Sándor ezredes úr szorgalmazza az idegenek szigorúbb ellenőrzését, óvatosságra inti Dósa Elek kormánybiztos urat.⁵²

Ezen városba naponta több idegenek jelennek meg, mely ily kereskedő városba természetesen ugyan, de jelen körülményeink közt minden esetre figyelemre méltó, nehogy köztők reánk nézve káros megbízatású egyének is bécsempésszék magukat. Ennek megakadályozására rendelkeztem volt a rendőrségnek szükséges intézkedések megtételére, nevezetesen meghagytam volt, hogy a vendéglők könyveket tartsanak, melybe minden jövő-menők neveit beírják. Ezen rendeletem régen adódván ki, úgy tudom, hogy mostan nem nagy pontossággal teljesítődik, és minthogy az ily jövő-menők száma most a sokadalom alkalmával még több, mint eddig, ennél fogva szükségesnek láttam k[ormány]b[iztos] urat hivatalosan megtanálni azon kéressel, szíveskedne ezen rendeletet megújítva bölcs béléltatása szerint mindazon intézkedéseket, melyekkel a netalán elleneink megbízatásával ide jönni merészkedők felfedeztethessenek, megtenni különösön a vendéglők mellett a szomszéd atyákat reá szoríttatni, hogy a netalán beszállásoló gyanús idegeneket rögtön feljelenteni el ne mulassák.

Kiss Sándor ezredes

⁵⁰ Fogalmazvány. 377/849. B. K. B.

⁵¹ Lásd a 15. számú iratot.

⁵² Eredeti levél. 391/849. B. K. B.

21.

Kolozsvár, 1849. június 7. Szent-Iványi Károly országos teljhatalmú biztos tájékoztatja Dósa Elek kormánybiztos urat a rögtönítelő bíróságok átszervezésével kapcsolatban.⁵³

Miután a Közlöny 99. számában a rögtönítelő vegyes bíróságok az erdélyi részekre nézve N[agy]szebenben és Kolozsvárt fenntartandók – ezen rendeletnek, ha még nem teljesített voltna, teljesítése oly további hozzáadással hivatik emlékezetébe, miszerént az erdélyi részekben akárhol eddig létezett rögtönítelő vegyes bíróságoktól a perek és rabok azon tárgyalási állapotban, melyben e rendelés vételével találtak – tétessenek át a már meghatározott illető helyekre és bíróságokhoz. E szabály alól kivétlően a brassói, ahol a rögtön vegyes bíróság nem csak meghagyatik, hanem egyszersmind Brassó vidéke – Kőhalom – Segesvár – Udvarhely – Csík – Háromszékek és Felső-Fehérnek belkerülete is hatósága alá rendeltetnek, önként értvén, hogy a két bíróságra nézve a közlönybeli 99. szám alatti osztályozás, amennyiben e kivétel azon nem módosít – megmaradand. Egyébiránt mindenik bíróságra nézve, mind a személyzetet, mind az eljárást illetőleg a nemzeti gyűlés határozata zsinórmértékül szolgáland.

országos teljhatalmú biztos
Szent-Iványi Károly

22.

Kolozsvár, 1849. június 7. Szent-Iványi Károly országos teljhatalmú biztos tájékoztatja Dósa Elek kormánybiztos a rögtönítelő vegyes bíróság visszaállításáról Brassóban.⁵⁴

Önnök f[olyó] é[v] május 21-én kelt felírására, s jelesen annak 6^{ik} pontjára felelem, miképp a rögtönítelő vegyes bíróságnak Brassóban visszaállítása után megszüntetettnek látom mind a lezárt vagyonok követelőire nézve, mind a rendőri hivatal által hozott ítéletek érvényessége tárgyában a miképpi eljárás felől kért utasításnak szükségét – s ez szolgáljon utasításul f[olyó] hó 2-án Closius iránt tett felterjesztésre, s a jövő hasonló eseményeire is.

országos teljhatalmú biztos
Szent-Iványi Károly

23.

Nagyszeben, 1849. június 9. Berde Mózes szebeni kormánybiztos tájékoztatja Dósa Elek brassai kormánybiztos a megszökött szászok kémlelésével kapcsolatban és óvatosságra inti.⁵⁵

Az Oláhországba átszökött szászok az oroszok részére spionkodnak, ezért őket az oroszok fizetik és kenyerezik.

Többek közt megszökött Brassóból egy Wollbaum nevezetű is, ki mint kémem tegnap jelentette, a Tömösi és Törösvári szorosnál spionkodik és agitál a muszkák részire, sietve

⁵³ Eredeti levél. 614/1849. B. K. B.

⁵⁴ Eredeti levél. 617/1849. B. K. B.

⁵⁵ Eredeti levél. 511/1849. B. K. B.

kérem tehát kormánybiztos urat, miként ezen egyén minden lépteire szigorúan felvigyáztatni, és ha megtalálhatóknak, azonnal elfogatni szíveskedjék, minden esetre kellő óvatossággal járván el, és csakis bizalmas egyéneket használni a végre.

Továbbá az itteni tábornoknak az Oláhországban részünkre titkos megszerzendő fegyverek már megindított vásárlására 7000 p.ft-ra volna szüksége, mert magyar bankjeggyel nem fizethetünk, osztrák huszasaink nincsenek, és magyarok ha volnának is, nem akarnék azokkal fellépni. Osztrák bankjegyeket sokkal könnyebb hordozni és ők ezeket elfogadni késznek is nyilatkoztak, így tehát okvetetlen osztrák fekete-sárga bankjegyekre van szükség éspedig a lehető legnagyobb gyorsasággal.

Az ottani adópénztárban kétség kívül van 7000 pft, kérem kormánybiztos urat, szíveskedjék ezen összeget amennyiben magyar bankjegyekből álland, rögtön osztrák bankjegyekkel fölváltani és Czetz tábornok úrnak sürgöny útján elküldeni, mert a tárgy nagyon siető.

Minden esetre siető becses tudósítását elvárom hasonlóan sürgöny útján.

Berde Mózsa k.biztos

24.

Brassó, 1849. június 11. Dósa Elek kormánybiztos tájékoztatja Szent-Iványi Károly országos biztost a román papok kiválasztásával kapcsolatos javaslatairól.⁵⁶

Már a múlt hó 7-én 2660 f. e. szám alatt⁵⁷ tette vala kötelességemmé volt országos biztos Csány László úr azt, hogy a görög szertartású oláhok helybeli két esperességeire ajánlott egyének felől terjeszteném fel észrevételeimet. Mivel pedig nincs oláh pap aki a közelebbi mozgalmak között magát a magyar ügy irányában meg ne bélyegezte volna, s mivel a muszka fondorkodás színpadává vált, s közelebről gyaníthatólag forradalom terévé is válendő Oláhország⁵⁸ szomszédsága miatt nem lehet eléggé óvatosságnak lenni egy olyan esperes megválasztásában, aki a csupán papjaikra hallgató s méginkább alkudozós indulatú oláhság felett a magyar kormány érdekében gyakorolná hatalmát, igénytelen észrevételeimet hosszas tudakozódások és puhatólózások után is csak tartózkodva tehetem meg a következőkben:

Brassó és vidékén három óhitű oláh esperesség van, melyek közül az elsőnek esperese volt Popászu, aki mint nagyon bélyegzett ember Oltenibe küldetett, s még nem tért vissza, a második Varsa Alexa, ki a császáriakkal Oláhországba ment, s máig is ott van, a harmadik German Péter, aki a város bévetelekor elébb állva volt ugyan, de csakhamar visszatért s hivatalát most is folytatja.

Az első esperesség tagjai előttem szóval és írásban is nyilvánított óhajtásuk szerint azt kívánnák, hogy Popaszú helyébe Germán Péter neveztessek ki, s ezen kívánságokat teljesíteni is lehetne, mert a helybeli tekintélyesebb kereskedők ezen legidősb bolgárországi papjukhoz nagyon ragaszkodnak, s a magyarul is jól beszélő öreg pap a mozgalmak ideje alatt nem szerepelt nyilvánosan, s bár esze és műveltsége korlátoltságánál fogva kitűnő

⁵⁶ Fogalmazvány. 515/1849. B. K. B.

⁵⁷ Lásd 38/849. B. K. B.

⁵⁸ Havasalföld.

szolgáltatokat nem várhatni is tőle, arról se lehet tartani, hogy befolyásával bármikor is igen sokat árthasson.

A második esperesség tartományi biztos Manner Mihály úr által a volt országos biztos úrral közlött folyamodásában Jordányi István földvári papot óhajtáná esperesének, s mivel őtet a vidéki viszonyokkal esméretes több magyar urak a magyar ügy iránt is tanúsított hajlamánál fogva egyhangúlag a legalkalmasabbnak nyilvánították, s hogy magát régebben is megbélyegezte volna tudomásomra nem jutott, én is őtet kinevezetés végett ajánlom egyszersmind azt is közölvén, hogy miután értésemre esett az, hogy ezen esperességbeli papok többnyire Oláhországba szöktek, s tapasztaltam azt is, hogy az oláh lakosság rendetlenkedésre hajlandó, hogy legyen aki felelet terhe alatt örködjék a pap nélkül maradt lakosság felett, nevezett Jordányi Istvánt az esperesi kötelességeknek kiadott utasításom szerinti teljesítésére ideiglenesen fölhatalmaztam s illetőleg kőteleztem is már.

A harmadik esperesség is folyamodott hozzám, kérvén zernesti Pap Dan Jánosnak kineveztetését. Ezen kérés teljesítését én azonban nem tartom tanácsosnak, mert a nevezett Pap mind régebben, mind közelebről is magát a bujtogatásra hajlandónak tanúsította. Ezen esperességre ennél fogva én egy Gyenadia nevezetű papot ajánlok, aki Erdélyben született, s több esztendőken keresztül Oláhországban paposkodván, mint a szabadelvűek közelebbi forradalmában⁵⁹ szerepelt ide menekült s itt is mulatott mindaddig, míg a muszkák bėjöttek, azok elől azonban megszökött, bujkált s vidékben s a magyar sereg beszállása után tért vissza. Ez egy minden tekintetben ügyes, eleven ember, s olyan aki szónoklati tehetségénél fogva nagy befolyást gyakorolhat a népre, s mivel itt úgy lépett fel, mint a szabadság apostola, a magyar ügy nyilvános és lelkesült pártfogójának is tanúsította magát értesítetésem szerint annyira, hogy a gyanús jellemű helybeli oláhok tőle eleitől fogva idegenkedtek, s idegenkednek jelenleg is oly szembetűnőleg, hogy csupán a reakció előidézétől tartva nem merhettem őtet a Popászu helyébe ajánlani. Nem hallgathatom el csakugyan egy aggodalmamat, amely abban áll, hogy az oláhországi szabadelvűek egy külön Románia alapítását tűzvéni ki törekedésük feladatául, hogy ha ezen Romániába a magyar álladalom azon részeit is beléértik, melyen oláhok laknak, az általam ajánlott Pap veszedelmessé könnyen válhatik. Azonban, hogy e részben is tájékozhasssa magát az országos biztos úr a Gyenadie kineveztetésére nézve ide mellékelve közlöm az oláhországi szabadelvűek programjának magyar fordítását.

Midőn tagadhatatlan az, hogy a vidéki s városi oláhság felett valódi uralmat közvetlenül csakis az esperesek gyakorolnak, és az oláhság egy része elannyira hajlandó a dacolásra, hogy megzabolázások végett egynehány helységbe fegyveres erőt küldeni kéntelen voltam: az üresületbe jött espereségek minél hamarábbi bétöltendését sürgetőleg igényli a közigazgatás és béke.

⁵⁹ 1848. június 11-én tört ki a forradalom Bukarestben. A felfegyverzett nép betört az uralkodói palotába, minek következtében Bibescu elmenekült. A hatalmat átvette az Ideiglenes kormány, de Szulejmán pasa július végén feloszlatta ezt és kimondta: Havasalföld uralkodóját Törökország és Oroszország nevezi ki 7 évre, a román elit nem szólhat bele.

25.

Kolozsvár, 1849. június 11. Országos teljhatalmú biztos tájékoztatja Dósa Elek kormánybiztost az újoncállítás számáról.⁶⁰

Önnek e hónap 7-éről 441. számja alatt kelt feljelentése következtében nyilvánítani kívánom, hogy azon újoncok, kik a kétszázézer újoncnak országos megajánlása után Brassó vidékéről valósággal béállítottak s jelenleg is magyar hadseregben szolgálnak, igenis a kétszeri országos megajánlásból azon vidékre esett 1945. számból álló illetőségbe bészámítandók lesznek.

országos teljhatalmú biztos
Szent-Iványi Károly

26.

Nagyszében, 1849. június 12. Berde Mózes kormánybiztos anyagi segítséget kér Dósa Elek kormánybiztostól.⁶¹

A kormánybiztos úrnak 518. szám alatti sürgönyileg küldött beceses átiratát vettem.⁶²

A Wallbaumra nézve tett intézkedéseit a haza nevében köszönöm.

A 7000 pengő ft-ot Czetz tábornok úr nevében is kérem sietve átküldeni.

A Brassói Pénztárnokok, a tartományi főpenztárnok jelentése szerint húszézer pengő rf-ot hoztak adóba be, de azt merőben mind százasokban.

A 7000 pft-ot pedig sem apróbb, sem nagyobb bankjegyekben nem küldhetem meg, míg magam is pénzt nem kapok, mert én is a legnagyobb pénzsűkében vagyok.

Berde Mózsza

27.

Brassó, 1849. június 11. Dósa Elek válaszol Berde Mózesnek a segítségkéréssel kapcsolatos kérdéseire.⁶³

Sürgönyileg f[olyó] e[sztendő] 1066. szám alatt tisztelt utasítására az álladalmi költség kímélése tekintetéből rendes postai úton van szerencsém válaszolni röviden.

Wallbaumra nézve célirányosan intézkedtem tüstént mind itt helyben, mind a Tömösi- és Törösvári-szorosoknál.

Remélem, hogy a kívánt 7000 pengő Rft osztrák bankjegyekben nagy bajjal ugyan de csak mégis valahogy ki fogom csinálhatni úgy, hogy holnapután a gyors futárral elindíthatom – előbb az teljességgel meg nem történhetvén.

Mivel a pénzváltás az adózásban volt százasok el nem fogadása miatt másként nem eszközölthetett, mint apróbb magyar bankjegyek visszaadás föltétele alatti csaknem kölcsönvétele által, szíveskedjék a küldendő összegből legalább 4000-et apró magyar bankjegyekben megküldeni, ahelyett küldendő százasokért.

⁶⁰ Eredeti levél. 4287/849. B. K. B.

⁶¹ Fogalmazvány. 591/849 B. K. B., illetve 1081/849.

⁶² Lásd a 23. dokumentumot.

⁶³ Fogalmazvány. 518/849. B. K. B.

Ui. Midőn ezen levelem indítanám esvén értésemre, hogy a helybeli pénztárnok urak minden az adótárban volt pénzt tegnap Szebenbe küldötték: a váltásra használt pénzt csak úgy csinálhattam ki, hogy arra a nálam volt álladalmi pénzt fordítottam, s egy részét a katonaságtól kértem kölcsön. Szíveskedjék azért az egész 7000 ft p:p összeget apró bankjegyekben nekem haladék nélkül visszaküldeni, mert különben szükségét szenvedek míg azt az adótárból lassanként visszakaphatnánk.

28.

Brassó, 1849. június 15. Dósa Elek jelentése Szent-Iványi Károly országos biztosnak a Brassó-vidéki újoncozással kapcsolatban.⁶⁴

Tisztelettel jelentvén, miként f[olyó] h[ó] 15-én Brassóból s vidékéből 521 újoncot sorozának bé, mulaszthatatlan kötelességemnek esmértem sürgönyileg fölkérni az országos biztos urat az iránt, hogy amidőn a vidékhez tartozó magyar helységekből még az újoncállítás megkezdése előtt legalább 1000 egyén állíttatott ki, s ennél fogva Brassó s vidéke részéről már 1521 állíttatott ki, a kiállíttatni rendeltetett 1945-ből tehát csak 424 hiányzik, és amidőn a lakosság összege felénél több oláhság sorozás alá tartozó ifjai megszökvén, helyettök már a szászok közül többnyire mind családapáknak kell a sorozás alá kényszerítettni, ami szembetűnő békételenkedést idézett elő, s végre midőn ezen békételenkedést öregbítené kétségbehozhatatlanul a sorozás tovább folytatása. Miután a tegnapi napon⁶⁵ Bem altábornagy úr a nála tisztelgett képviselőknek szóval határozotlan megígérte azt, hogy házasok nem fognak előállíttatni: méltóztassék beleegyezni abba, hogy Brassó vidékén az újoncállítás bévégezettnek nyilváníttassék, s csupán azokra nézve folytattassék, kik ez elől megszökvé térendének vissza, hogy a szökevények az emiatt bosszankodva ittmaradtak megnyugtatását és eszközzendő büntetésöket ki ne kerülhessék.

Mivel pedig a muszka beütésnek naponta megújult híre miatt folytonos izgatottságban lévő kedélyeket tanácsos lenne mentől hamarabb megnyugtatni: méltóztassék az országos biztos úr engemet válaszával sürgönyileg szerencséltetni.

29.

Brassó, 1849. június 16. Dósa Elek tájékoztatja Szent-Iványi Károly országos biztost arról, hogy Dósa György hadbíró nem folytathatja közvádloi feladatait.⁶⁶

Mai napon f[olyó] e[sztendő] 3547 szám alatt tisztelt rendeletére,⁶⁷ melyben összesítvén, miként a brassai rögtönítelő vegyes bíróság visszaállíttatva annak rendezését s folyamatba hozását reám bízni méltóztattott, sietek fölkérni az országos biztos urat az iránt,

⁶⁴ Fogalmazvány. 590/1849. B. K. B.

⁶⁵ Bem 1849. június első felében nagyarányú körutat tett Erdélyben. Brassóban 1849. június 15-16-án járt, innen Nagyszebenbe utazott tovább.

⁶⁶ Fogalmazvány. 614/849. B. K. B.

⁶⁷ A rendelet szövege: Mai napon jelen szám alatt kelt körlevelem szerint a brassai vegyes bíróságot visszaállítandónak határoztam, melyet Önnek idej 243 szám alatti feljelentésére a közlötteknek visszarekesztése mellett tudára adok – önként értetvén hogy a bíróságnak rendezését, folyamatba hozását Önre bízom. Az eredményről engemet annak idejében értesítvén.

hogy miután 4162 szám alatt tisztelt rendelete szerint Dósa György hadbíró úr a közvád-lói hivatal nem folytathatja, s az illető minisztérium a közvádlo kinevezését magának tar-totta fenn azon szabályok szerint, melyeknek közvetítésére fennebb tisztelt rendeletében utasítottam: méltóztassék a netalán már ki is nevezetett közvádlot arra utasítani, hogy siessen hivatala helyére megérkezni, mert itt nincs alkalmaztatható egyén helye bár ide-iglenes pótlására is.

Továbbá utasítást kérek az iránt, hogy amidőn Bem altábornagy úr f[olyó] e[sztendő] június 5-én Szebenben költ s itt is kihirdetett szózatában⁶⁸, a vegyes törvényszékek működését a kormány további rendeletéig felfüggesztette, s ezen vidéket katonai provi-zórium⁶⁹ alatt állónak tekinti: mennyiben érezhetem magam fölhatalmazottnak a vegyes törvényszéket az országos biztos úr által reám bízott folyamatban indíthatására.

30.

Brassó, 1849. június 20. Dósa Elek tájékoztatja országos biztos Szent-Iványi Károlyt a Tömösi-szorosban történt eseményekkel kapcsolatban.⁷⁰

Sietek értesíteni az országos biztos urat a következőkről:

Tegnapelőtt östve a tömösi⁷¹ határszéleknél támadólag lépett föl a muszka sereg, hír szerint több lovassággal mint összseregeink száma, mely két zászlóaljából áll 6000 gyalog-sággal és 30 ágyúval. Aznap összecsapás nem történt.

Tegnap az ellenség megkezdte a támadást és seregeiket Alsó-Tömösig nyomta visz-sza, ahonnan öt órai kemény csatázás után sikerült az ellenséget visszanyomni a határszé-lekig. 4 halott és 10 sebesültek veszteségével.

Már a megtámadás 3 szorosnál kezdetett meg, úm. Tömösnél – Ó-Sáncnál és Törcs-várnál, s amint éppen most értesítettem, Tömösnél az ellenség visszanyomta seregein-ket Alsó-Tömösig.

Az ellenség elannyira túlnyomó erővel lépett fel, hogy ha tetemes legénység nem érke-zik fölhívásaink következtében fönntartani magunkat lehetetlen.

Azon esetben, ha kivonul seregünk a városból, azt elhagyni én is kéntelen leszek, erő nélkül kormányunkat nem képviselhetvén, a még egészen ki nem békült népiség, s főleg temérdek oláhság közepette.

Óhajtásom, s nyilvánított kívánságom is az lett volna, hogy Brassóban védelmezzük magunkat míg Bem altábornagy úr segítségünkre érkezend, de az ily nemű dolgokban a hadiparancsnokság bír döntő tekintéllyel.

⁶⁸ Bem 1849. június 5-én kelt kiáltványát közli *Cosma* 2011. 256–257. o.

⁶⁹ Értsd: ideiglenes katonai igazgatás.

⁷⁰ Érkeztetési szám nem szerepel a kéziratban.

⁷¹ Ti. a Tömösi-szorosnál.

31.

Marosvásárhely, 1849. december 1. Dósa Elek marosvásárhelyi jogtanár az ellene felhozott vádakra közli védiratát Eperjesi László kapitánnyal.⁷²

Főkormányzó önagyméltóságának⁷³ f[olyó] é[v] 2048:840/MEP szám alatt költ s vélem a tegnapi napon személyesen közölni méltóztatott azon ezennel visszamellékelt Rendeletére, melyből meglepetve értesültem afelől, hogy a brassai lotteria 272! kétszázhetvenkét pengő pénztári maradékának megfordítására azon okból ítéltettem volna, mint az írt összeget brassai kormánybiztosi hivatalom ideje alatt az illető lottószedőktől én vétetem volna el adószedő Römer Pál úr által, s tőle ugyancsak én váltottam volna fel magyar bankjegyekkel, melyek következőleg elégettettek; fölvilágosító s egyszersmind az ellem alaptalanul intézett vád alóli felmentésemet a Főkormányzó önagyméltósága igazságosságában s kegyelmességében is helyeztetem teljes meggyőződésem szerint eszközlendőkre vételeimért a következőkben bátorodom fölterjeszteni:

1. A kérdés alatti összeget az akkori környülmények által igényelt gondoskodás kötelességénél fogva bátorságosíttatása végett a rendőri hivatal által vétetett számba s tétetett a Römer Pál adószedő úr gondviselése alá anélkül, hogy ötlet annak elköltésére vagy fölválthatására felhatalmaztam volna. Ennél fogva az a tisztelt adószedő úr köteles lesz vala hivatali hűségére bízott depositum⁷⁴ gyanánt megőrizni a dolog s hivatala természete szerint is, mint adószedő írásbeli rendelet esetén kívül, lotteria jövedelem felett nem rendelkezhetvén.

2. Kormánybiztosi működésem ideje alatt magam igazolhatása végett az illető hivatalnokokhoz intézett rendeleteimet mindenkor írásban közölvén vélők: azon állítását Römer Pál adószedő úrnak, mintha én váltottam volna fel a kérdés alatti összeget magyar bankjegyekkel, mindaddig míg aziránti írásbeli rendeletemet elő nem mutatja, olyan pusztas bizonyító erővel nem bírható állításnak nyilvánítom, mely a csakis próbák szerint ítélni köteles bírák által pusztas tagadással teljesen megcáfoltnak szokott tartatni.

3. Bizonyoságot tehet afelől Brassó városának érdemes Főbírája⁷⁵ s Tanácsa is, hogy a többnyire százas bankjegyekkel fizetett magyar katonaság azoknak felváltását mennyire eszközölte legyen a személy- s vagyonszármazást veszélyeztetőleg mindaddig, míg a tisztelt Főbíró több tanácsnak is adószedők által tartott ítékezés következtében úgy intézkedett, hogy a százas bankjegyek fölváltsa az arra kinevezett polgári bizottmány által kezeltessék, a katonák eltiltatván a váltás erőszakolásától. Ezen a brassai polgárok vagyona, sőt életének is fedezésére irányzott s olyannak a közösség által el is ismert intézkedésem értelmében, a váltás azon aprópénzek által létesíttethetett, melyek az illető adószedő urak kezelése alá részint közadókban, részint megtérítendő kölcsön gyanánt szolgáltatottak bé. Az ily módon összegyűlt aprópénzt kezelő pénztárnok urakhoz felváltás végett utasítottam a hozzám bémutatott százasokat, s azok azokat föl is váltották az arra rendeltetett aprópénzzel. De hogy ilyen váltásra használható pénznek Römer Pál adószedő úr a kérdés alatti összeget nem tekinthette világos abból, hogy váltásra hasz-

⁷² Román Nemzeti Levéltár Kolozsvári Igazgatóság (DJCAN), Dósa Elek személyes iratai, 368. fond, 15. csomó, 4–6. lap.

⁷³ Ludwig Wohlgemuth báró, altábornagynak.

⁷⁴ Értsd: letét.

⁷⁵ Ti. Johann Georg von Albrichsfeld.

nálандó pénz gyanánt az adóban s kölcsön cím alatt beszolgáltatandó aprópénz volt kijelölve, és hogy a tisztelt adószedő úr a kérdés alatti összeget nem is tekintette ilyen rendeleteim szerinti váltásra használható pénznek, s azt ennél fogva nem is ilyen rendeletemnél fogva váltotta fel, bizonyítja a tisztelt adószedő úrnak társával együttesen s ide eredetileg mellékelte azon kimutatása, melyet Brassóbóli eljövetelem előtt három nappal intézett hozzám fölszólíttatása következtetésében, és amelynek címsoraiban határozottan ki van fejezve, hogy ők az intézkedéseim szerint váltásra azon aprópénzt használták fel, mely náluk összegyűlt, elég bizonyosságául annak, hogy adószedő Römer Pál úr a hivatali hűségére bízott kérdés alatti összeget az irt intézkedésem szerinti pénzváltásra sem használta. Mert, ha felhasználta volna, fel se lehet tenni, hogy elmulasztá légyen maga igazolhatása végett arról kifejezetten említést tenni, az én rendeleteimből sem váltásokra felhasználott pénzekről készített és saját keze aláírásával is hitelesített kimutatásában.

Midőn ezen igénytelen észrevételeimnek a Főkormányzó úr önagyméltóságához juttatását, s az ellenem oly szembetűnőleg alaptalanul támasztatott vád terhe alóli fölmentésnek hathatós pártfogolása általi eszközlendését bizodalmas és egyszersmind alázatos tisztelettel is kérném és reméleném, alázatos tisztelettel öröklek

Marosvásárhelyen, december 1° napján 1849-ben.

Ps. 1849. December 1° napján irt feleletet Főkormányzó Wohlgemuth ő maga azon rendeletére, hogy a brassai Lotteria 272 pft-ját én tartozom megfizetni – a tisztelt rendelet és az a mellette jött átirat másolásával egyetemben.

Dósa Elek

32.

Marosvásárhely, 1850. július 14. Dósa Elek a Tekintetes Nemes Tanácsnak is megírja védíratát az ellene felhozott vádakkal kapcsolatban.⁷⁶

Közöltetvén vélem M[él]t[óság]s Ditső Lajos törvényszéki segéd úr által folyó július holdnapja 13^{án} az Udvarhely vidéki katonai parancsnokság azon 6520:1850/M. D. G. szám alatt tisztelt Rendelete, melyben azon esetre ha Brassó városa gabonátárából a székely seregek tartására Rendeletemre szolgáltatott 1380 köböl gabona 4376 Rft 38 Kr ára magterzésére a sereg vezérivel egyetemben elítéltetném, annak kinyomozása rendeltetik, hogy az ezen területbeli vagyonim mennyiben lennének elégségesek a brassai közönség által igénybe vett gabona árának fedezésére. Feladatomat a következőkben sietek a T[ekinte]tes nemes Tanács elébe terjeszteni:

1. Brassó városa magát az 1849^é esztendő márciusában kapituláció mellett földván köztudott szerint a magyar seregeknek, s így az ostrommali bévétettetés szokott vésteteljes következtéseitől megmenekedvén, magyar katonaságot fogadott bé kebelébe, s azáltal magát annak tartására tettelesen kötelezte. A befogadott katonaság ezen tartása az azonnal alakított katonai kormány által önkényüleg és úgy kezeltetett, hogy főleg a város s egynehány szomszéd faluk lakosságára nehezített azon tereh hordozása már csaknem tűrhetetlenné vált volt Brassóba május első napjaibanni megérkezésemkor. Én számtalan panaszok által is fölhivatva kormánybiztosi hivatalom sürgősb feladatai egyikének esmerém a katonai élelmezés addig divatozott módját megszüntetni, s az élelme-

⁷⁶ DJCAN Dósa Elek személyes iratai, 368. fond, 15. csomó, 7–8. lap.

zési ügyet úgy szabályozni, hogy a lakosság személy- s vagyonbátorságát egyaránt veszélyeztetett élelemgyűjtésbeli katonai önkény betiltatván, a katonai kormány által szabály szerinti mértéken felül igénybe se vétethető élelem csak rendeletemre és aránylagosan szolgáltatassék az illető polgári hatóságok közbejöttével.

2. Az élelmezési ügyben kiadott Rendeleteimet ennél fogva olyan védleveleknek lehetvén tekinteni, melyek által a helyzet természete szerint élelmet szolgáltatni kéntelen lakosság katonai önkény kicsapongásai ellen fedezettett, midőn Brassó városa jól tudta azt, hogy az általa befogadott katonaság a szükségére megkívántató gabonát Rendeletem ellenére is és erőszakosan foglalta volna el. Engemet kérdéses Rendeletemnél fogott, mégpedig kárpótlást követelőleg térszen felelőssé, háládatlanságot s egyszerűsminde igazságtalanságot is követ el irányomban.

3. Tetézi az így szenvedett méltatlanságát az eljárás szokatlan volta is, amennyiben anélkül, hogy Brassó városa követelést vélem lehető mentségeim felfejthetése végett közöltetett, s én ennél fogva szabályszerűleg elítélthettem volna, vagyonszági állásom kerülete szerint hivatalos nyomozás tárgyává eddigelő híven megőrzött becsületesem is sérthetőleg tétetett, holott arról kímélőbb úton és módon is lehetett volna tudomást szerezni törvényszeres szükség esetében. Mindezeknek előre bocsátása után

4. anélkül, hogy akár a kérdésben forgó követelés alaposságát, akár az eljárás törvényszerűségét elesmerném: nyilvánítom a T[ekinte]tes nemes Tanács előtt azt, hogy szegény nélkül vállalható szegénységem miatt a kérdésben forgó összeg fedezésére még azon esetben sem lennék képes, ha helyben levő Klastrom utcai pusztá majoromon s Trébely hegybeli két darabocská szőlőimen és falusi minden birtokaimon kívül meg a magam, a feleségem s egyetlen gyermekem ruházatjára s élelmezésére nélkülözhetetlenül szükségesektől is megfosztatnám alázasos tisztelettel örökölvén

alázatos szolgálja
Dósa Elek

BIBLIOGRÁFIA

- Egyed 1999. *Egyed Ákos*: Erdély 1848–49. II. k. Csíkszereda, 1999.
- Hermann 1999. Csány László kormánybiztos iratai 1848–1849. S. a. r. *Hermann Róbert*. II. k. Zalaegerszeg, 1999.
- Cosma 2011. *Ela Cosma*: Nouă luni în Transilvania (decembrie 1848 – august 1849). Generalul Józef Bem în corespondență, proclamații, documente. Biografii istorice transilvane V. Cluj-Napoca, 2011.
- KLÖM XV. Kossuth Lajos összes munkái. XV. Kossuth Lajos kormányzóelnöki iratai. S. a. r. *Barta István*. (Magyarország Újabbkori Történetének Forrásai.) Budapest, 1955.
- Miskolczy 1988. *Miskolczy Ambrus*: Erdély története. III. k. Budapest, 1988.
- Somogyi 2012. *Somogyi Gréta*: Dósa Elek. Maroszlék. *Hadtörténelmi Közlemények*, 125. (2012) 1. sz. 238–268. o.
- Somogyi 2016. *Somogyi Gréta*: Dósa Elek, a kormánybiztos. *Hadtörténelmi Közlemények*, 129. (2016) 2. sz. 548–556. o.

- Süli* 2010. *Süli Attila: A Brassó-vidéki kormánybiztosság története. Acta Siculica*, 2010. 339–353. o.
- Szemere* 1990. *Szemere Bertalan: Politikai jellemrajzok – Okmánytár. S. a. r. Hermann Róbert és Pelyach István. Budapest, 1990.*

Gréta Somogyi

ELEK DÓSA, GOVERNMENT COMMISSIONER OF THE BRAȘOV REGION

Abstract

The 2/2016 issue of the *Quarterly of Military History* already published a paper from the author which dealt with Elek Dósa's work as a government commissioner, presenting mainly a selection from his correspondence with national commissioner László Csány. This new selection of sources reflects the work Elek Dósa as a Brașov Region commissioner did in a narrow time frame, between 5 May and 20 June 1849. His correspondence with national commissioners László Csány and then Károly Szent-Iványi reveals the difficulties (money change, acquisition of clothes and equipment for the conscripts, production of ammunition, providing lodging for the soldiers, capturing deserters, setting up summary courts etc.) the excellent doctor of law had to face when he tried to keep, and to make others keep, the laws. On the other hand, his correspondence with Mózsza Berde and Colonel Sándor Kiss shows how they, despite the difficulties, tried to encourage the Hungarian soldiers to carry on fighting in the hope of victory.

Gréta Somogyi

ELEK DÓSA, EIN REGIERUNGSBEAUFTRAGTER AUS DER VERWALTUNGSREGION
BRASSÓ (KRONSTADT)

Resümee

In der Ausgabe Nr. 2/2016 der Zeitschrift *Hadtörténelmi Közlemények* erschien bereits eine Studie der Verfasserin über die Tätigkeit von Elek Dósa als Regierungsbeauftragter, wobei in erster Linie eine Auswahl aus seiner Korrespondenz mit dem Landesbeauftragten László Csány veröffentlicht wurde. Die vorliegende Quellenauswahl spiegelt die Tätigkeit des kurzen Zeitintervalls wieder, den Elek Dósa zwischen dem 5. Mai und dem 20. Juni 1849 als Regierungsbeauftragter der Verwaltungsregion Brassó (Kronstadt) verbrachte. Aus seiner Korrespondenz mit den Landesbeauftragten László Csány und später Károly Szent-Iványi geht hervor, mit welchen Schwierigkeiten der hervorragende Rechtswissenschaftler zu kämpfen hatte, als er während seiner Tätigkeit das Gesetz selbst einzuhalten versuchte und auch andere hierzu bewegen wollte (Geldwechsel, Beschaffung der Uniform und Ausrüstung der Rekruten, Munitionsproduktion, Unterkunft der Soldaten, Aufspüren von Flüchtlingen, Aufstellung von Standgerichten usw.). Seine Korrespondenz mit Mózsza Berde und Oberst Sándor Kiss ist dagegen ein Beweis dafür, wie sie die ungarischen Soldaten trotz der Probleme in der Hoffnung auf den Sieg zu begeistern versuchten.

Gréta Somogyi

ELEK DÓSA EN TANT QUE COMMISSAIRE DU GOUVERNEMENT DE LA RÉGION
DE BRASSÓ

Résumé

Le 2e numéro de 2016 de la Revue d'Histoire militaire a déjà publié une étude de l'auteur sur l'activité du commissaire du gouvernement Elek Dósa qui contenait un choix de correspondances entre lui et le commissaire national László Csány. Les sources choisies pour cette publication portent sur l'activité d'Elek Dósa en tant que commissaire du gouvernement de la région de Brassó dans la courte période allant du 5 mai au 20 juin 1849. Les courriers échangés entre Dósa et les commissaires nationaux László Csány et puis Károly Szent-Iványi montrent les difficultés que cet éminent juriste a rencontrées (change d'argent, fourniture d'habits et d'équipements pour les recrues, fabrication de munitions, cantonnement des troupes, recherche des déserteurs, mise en place de cours martiales, etc.) lorsqu'il a tenté de respecter et de faire respecter la loi dans le cadre de sa fonction. En revanche, ses courriers échangés avec Mózsza Berde et le colonel Sándor Kiss présentent comment ils essayaient d'exalter les soldats malgré les difficultés dans l'espoir de remporter la victoire.

Грета Шомоди

ЭЛЕК ДОША, КАК УПОЛНОМОЧЕННЫЙ ПРАВИТЕЛЬСТВА ПРОВИНЦИИ БРАШОВ

Резюме

Во втором номере 2016-ого года Военно-исторического Вестника автор уже публиковал статью о деятельности уполномоченного правительством комиссара Элек Доша сообщая в первую очередь избранное из переписки государственного поверенного Ласло Чань. Настоящий выбор источника отражает деятельность, развёрнутую Элек Доша в качестве уполномоченного правительством провинции Брашов за короткий интервал времени с 5-ое мая по 20-ое июня 1849-ого года. Из переписки с Ласло Чань а затем с Карой Сентивани государственными поверенными выясняется с какими трудностями сталкивался этот выдающийся знаток юридического права (обмен денег, снабжение одеждой и обмундированием завербованных новобранцев, доставка боеприпасов, размещение солдат по квартирам, поиски дезертиров, организация судейств немедленных приговоров и т. д.), в ходе работы он стремился к соблюдению закона и принуждал других к соблюдению закона. Его переписка с Можа Берде, и полковником Шандор Кишш, однако, свидетельствует о том, что несмотря на трудности, как они пытались вдохновить венгерских солдат в надежду на победу.